

El terme parroquial de Sant Julià dels Torrents al tombant del segle XVI

JAUME ADAM I VIDAL

Introducció¹

L'actual municipi de Lladurs quedà configurat l'any 1847², per l'agregació de set antigues jurisdiccions; una d'elles fou la dels Torrents, situada al nord-est del nou terme municipal, aproximadament entre la carretera de Coll de Jou i el curs del riu Cardener. Aquesta zona corresponia al terme parroquial de Sant Julià dels Torrents, el qual però, tenia continuïtat més enllà de la riba esquerra del riu, ja que comprenia també en qualitat de sufragànies les esglésies de Sant Pere del Cavall i de Sant Jaume de Peà amb els seus termenats. Avui dia, el territori resta pràcticament deshabitat i el seu centre, l'església parroquial de Sant Julià, en gran part enrunada.

L'any 1955, es registrà l'entrada a l'arxiu del Museu de Sant Llorenç de Morunys, d'un lot de documents, després de ser recollits entre les runes de l'església i casa rectoral de Sant Julià. El conjunt de documents està format per un plec de vint-i-dos esborranys de testaments solts (1569-1614), i per un llibre en un regular estat de conservació, titulat "*Manual de capítols, testaments y altres actes*" (1564-1612), portat pel rector dels Torrents, que conté 12 capítols matrimonials, 4 testaments (un d'ells repetit en el plec solt) i altres anotacions (àpoques, reconeixements de deutes, empires). Aquest material³ no analitzat fins ara, s'afegeix a tres

1 Agraeixo als companys de l'Associació Cultural Vall de Lord, Josep Garriga, Joan Murcia i Francesc Regàs, la col·laboració que m'han prestat en la realització del present treball.

2 MIRALLES, Esther, i PORREDON, Josep. De terra i de pedra. Vol I. Lladurs: Ajuntament de Lladurs, 2006, p. 150.

3 El plec de testaments i el llibre Manual, resten conservats a l'Arxiu del Museu de Sant Llorenç de Morunys (AMSL), caps Fons dels Torrents.

Situació del terme parroquial dels Torrents, a la comarca del solsonès

capbreus (1501, 1570 i 1626) conservats a diferents arxius de la comarca⁴.

Un examen de tot plegat ens oferirà l'oportunitat d'aproximar-nos a la vida del terme parroquial dels Torrents al tombant del segle XVI, en un període que podem acotar aproximadament entre els anys 1570 i 1625.

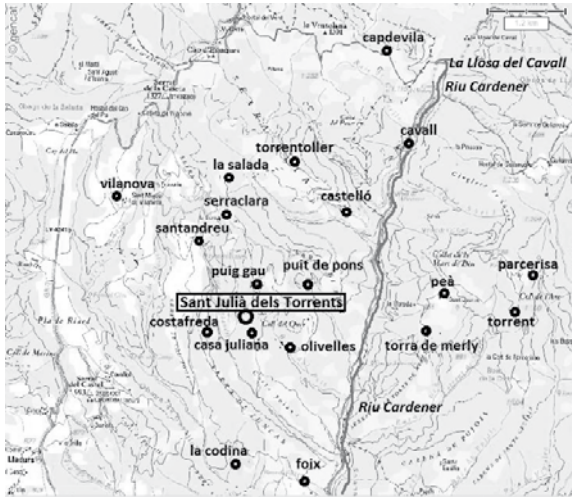
Els masos del terme parroquial dels torrents, el 1570

Segons el capbreu de 1570, fet fer pel rector de Sant Julià, Pere Grau, el terme parroquial estava ocupat per 16 masos i per, ben bé, 16 capmasos identificats. Els llistarem tot seguit indicant el possessor i l'església de dependència; després situarem els masos sobre el mapa de la zona.

Cal dir que el segle XVI fou en general, un període de cert redreç del món rural català, després de les desfetes poblacionals del segle XIV i de les guerres i inestabilitats socials del XV. Algunes notícies contingudes en els citats capbreus dels Torrents, efectivament sintonitzen amb aquesta pauta general de

Mas	Església	Capmasos	Possessor
Cavall	Cavall	Puiol / Pui Oliart/ Sòria	Joan Cavall
Capdevila de San	Cavall		Pere Capdevila
Castelló	Cavall		Andreu Tarrés
Peà	Peà		Pere Peà
Parcerisa	Peà		Bartomeu Parcerisa
Torrent	Peà		Jeroni Tàpies
Torra de Merli	Peà	Vilaroja / Gusipa	Jaume Torra
Santandreu	Torrents		Pere Santandreu
Olivelles	Torrents	Quer / Puiol / Casa Terrera	Andreu Olivelles
Puig gau	Torrents		Joan Tàpies
Puit de Pons	Torrents	Sentfores / Del Coll	Joan Riart
Torrentoller	Torrents	Casabona	Joan Torner
Serraclara	Torrents	La Salada	Agustí Isanta
Costafreda	Torrents	La Moxella	Bernadí Almusella
Vilanova J (Canalda)	Torrents	La Espluga (Torrents)	Francesc Vilanova
Vilanova S (Canalda)	Torrents	Les Cases (Torrents)	Joan Vilanova
La Codina	Torrents		Joan Perella
Foix	Torrents	Casa Juliana	Pere Foix

4 El capbreu de 1570 està conservat a l'Arxiu Diocesà de Solsona (ADS), fou realitzat pel rector dels Torrents, i és per tant, l'únic document que abasta tot el terme parroquial (incloent les sufragànies). El de 1501 (Arxiu Parroquial de Sant Llorenç – APSLL) i de 1626 (Arxiu de la Confraria dels Colls – ACC) foren fets a instàncies d'un dels dos senyors jurisdiccionals del territori, i exclouen lògicament, els masos que no depenien del mateix.

Situació en el terme parroquial dels Torrents, dels masos declarats de capbreu de 1570

redreçament. Així, veiem establiments (l'Espluga, les Cases, Santandreu) que engrandeixen l'extensió de masos contigus anteriorment ja existents (Vilanova); vendes a pagesos de masos posseïts abans per residents urbans de Solsona i Sant Llorenç (Capdevila, Costafreda, Codina, Torrentoller); nous conreus a Sentfores; construcció d'una nova casa a la Salada on abans només hi havia una era i un porxo; ocupació per part de fills cabalers, de capmasos ja existents i segurament poc explotats (Castelló, casa Juliana) per la seva situació marginal respecte al mas principal (Cavall i Foix).

A la segona meitat del segle XVI, els 16 masos i 16 capmasos, més algunes esplugues habitades, devien conformar una població al voltant de 225-250 persones (una mostra de les quals, ens vindrà identificada pels 25 testaments i els 12 capítols matrimonials del lot de documents), però això sempre que els capmasos restessin habitats, cosa dubtosa quan el 1570, el senyor del territori fa fer una crida⁵ segons la que “... qualsevol persona que tingue ninguna masia en la senyoria dels Torrents, que dins un any y un dia, age de fer foc y estada...”, obligant al possessor del capmàs a que busqui resident estable i afegint que en cas contrari serà el senyor qui farà trobar *faedor*. Aquesta crida es repetirà un parell de vegades (1597 i 1598) dirigida en concret al capmàs de les Cases.

Les jurisdiccions senyoriales dels Torrents al segle XVI. Relació amb la vila de Sant Llorenç de Morunys.

La totalitat del territori parroquial dels Torrents,

pertanyia al domini dels Cardona, segons el document d'erecció del comtat de 1375, on hi consta el *castell dels Torrents* formant-ne part. Però quan els documents fan esment al *castell dels Torrents*, es refereixen al territori de la riba dreta del Cardener, mentre que el de l'altra banda del riu (corresponent al terme parroquial de Sant Jaume de Peà) depenia de la batllia de Castelló.

Qui exercia al segle XVI el senyoriu directe en cada una de les dues zones? Pel que fa al *castell dels Torrents*, n'era senyor l'any 1570 la universitat de la vila de Sant Llorenç de Morunys, representada pels seus cònsols. Ho diu clarament el capbreu d'aquell any, en la declaració que fa el propietari del mas Santandreu: “...y en dites terres se dellme a la desena y de tres garbes de dellme lo rector ne pren dues y lo señor qui són los Conssolls de Sant Lorens, ho lurs renders, ne prenen huna...” i també tota la part introductòria de 10 pàgines del capbreu de 1626, la qual acaba relatant com el batlle dels Torrents, seguit de tots els propietaris, presten homenatge i prometen fidelitat davant Pere Monegal, cònsol en cap de la vila de Sant Llorenç, el qual -segons diu el text- presidia l'acte “*assentat en una cadira*”.

Pel que fa a l'origen de la senyoria que ostentaven els cònsols piteus, el capbreu de 1501 ens en dóna una pista. Montserrat Puit de Pons capbreva el capmàs del Coll, i declara: “...que per dit capmàs dell Coll paga de cens en diners 8 sous, lo quall capmas li es estat unit per lo Señor patró o hereu e per los consols de Sant Lorens, administradors de dita almoyna, en contracte pres per lo discret mossèn Antoni dels perichs...” i quan el mateix personatge promet conrear el capmàs de Sentfores ho explica així: “...mitsansant lo dit jurament promet a la dita almoyna conrear les terres dell dit capmàs al menys un any part altre, bé e diligentment...” És a dir, el 1501 el titular del senyoriu dels Torrents, era una *almoïna*, de la qual n'eren administradors els cònsols de Sant Llorenç i, actuant com a administradors, realitzaven capbreus, establien masos, cobraven delmes i censos i exercien la justícia baixa. Pel que fa el patró o fundador de l'almoïna, queda identificat en una nota inclosa a la capbreuació l'any 1626 del mas Santandreu. Quan el propietari es remunta a temps passats per explicar la procedència dels seus títols de propietat, explica que

5 AMSLL. Llibre Manual, p. 26.

Vila de Sant Llorenç de Morunys, 1923

pertanyia a predecessors seus, per acta d'establiment feta pels cònsols de Sant Llorenç, “...administradors perpetus de la almoina de Pere Còdol, de dita villa, y Bernat Xullia de la villa de Tremp, com a ereu dels bens de dit Pere Còdol...”

Així doncs, fou aquest Pere Còdol⁶, pertanyent al llinatge de rics mercaders documentats a la vila de Sant Llorenç des de mitjans del segle XIV, qui essent possessor i senyor d'extenses terres als Torrents, fundà a Sant Llorenç una institució de socors a pobres, a la qual dotà amb drets senyorials sobre aquell territori. Nomenà administradors de l'almoina als cònsols de la vila, els quals actuaren com autèntics senyors jurisdiccionals de la zona. En el capbreu de 1501 encara hi constava la seva condició d'administradors, però ja no en el de 1570 i molt menys en el de 1626, el text introductori del qual, es recrea en la condició plenament senyorial dels cònsols piteus. Desconeixem si és que va haver-hi un traspàs jurídic del senyoriu dels Torrents, des de l'almoina a la universitat, o bé si el record sobre la titularitat de la primera s'anà esvaint amb el temps en benefici dels cònsols, els quals en qualsevol cas, eren les cares conegudes pels pagesos. El cert és, però, que ja en les declaracions de 1570, aquests no dubten sobre la condició dels cònsols com autèntics senyors del *castell o baronia dels Torrents*.

L'any 1633, la universitat de Sant Llorenç, fortament endeutada, es veié obligada a vendre la seva possessió territorial i jurisdiccionals dels Torrents a

la confraria de la Mare de Déu dels Colls, de la mateixa vila, per 3000 lliures. La confraria mantingué la propietat fins el segle XIX.

També la possessió dels drets senyorials sobre el territori de la riba esquerra del Cardener, ens remet als Còdol. Segons el capbreu de 1570, era Beneta Còdol, vídua de Janot Còdol, qui cobrava censos i delmes dels masos del terme de Peà. Aquesta zona formava part de la batllia de Castelló, un titular de la qual fou, el 1595, Pere Parcerisa, hereu del mas del mateix nom, segons ens informa el testament del seu germà⁷. Quant al mas del Cavall, el territori del qual es repartia entre ambdós costats del riu, creiem que no depenia de cap senyor intermedi, ja que amb data de 1570, el veiem pagar cens directament al duc de Cardona per la casa principal, i al prior de Solsona pels capmasos. Malgrat aquesta situació, de ben segur que el mas estava subjecte administrativament a la batllia de Castelló, raó per la qual, en el segle XIX, el termenat del Cavall quedà inclòs en el modern municipi de Navès.

Els batlles i cònsols dels Torrents

Els documents que serveixen de base al present treball, ens donen notícies dels batlles del castell dels Torrents. Com és sabut, aquests representaven als senyors, vetllant per l'obtenció de les seves rendes i executant la justícia baixa. Eren nomenats, doncs, pels cònsols de la vila de Sant Llorenç -a *benepasit*, diu el capbreu de 1626- i no hi havia inconvenient en renovar el nomenament repetides vegades si la funció era exercida a satisfacció dels senyors. Així succeí entre 1576 i 1597, període durant el qual, fou batlle repetidament Joan Torner, essent succeït per Bartomeu Pasqüet fins el 1608. Cap d'ells era un propietari històric del territori, potser tampoc convenia als senyors que ho fos. Joan Torner acabà els seus dies fent de masover al mas Puig gau, i pel que fa a Bartomeu Pasqüet no ens consta documentat com possessor, però el seu cognom -originari de la Pedra- era ben conegut a Sant Llorenç on hi habitava un tal Janot Pasqüet, el qual, el 1598, actuava com arrendatari dels cònsols piteus pel cobrament de les rendes del senyoriu dels Torrents.

6 No podem identificar ben bé aquest Pere Còdol. Potser es tracti d'un nét del Pere Còdol, el testament del qual (1438) fou publicat per RAMON PLANES I ALBETS al número 7 de la revista OPPIDUM (p. 5-13). No teníem tampoc notícia, fins ara, de l'existència d'una almoina a la vila de Sant Llorenç. Tot plegat deixa una línia oberta per aprofundir en la investigació

7 AMSLL. Testaments dels Torrents. Testament de Pere Parcerisa.

Com que el batlle no era sinó un empleat del senyor, corresponia en canvi als cònsols exercir una certa representativitat de la població. El *castell dels Torrents* comptava amb dos cònsols, nomenats anualment i alternativa pels caps dels masos “...*quels fan a veus, lo dia de Nostra Señora de agost, quiscun any...*”⁸ Els cònsols podien ser convocats pel batlle, o: “... *sens lisenia del balle ni de altra persona, tots empero en lo lloch quels paresca mes convenient...*” Un toc de campanes cridava els cònsols a consell, sense que es disposés però, d’un lloc específic per celebrar les reunions. Quan es realitzà el capbreu de 1626, eren cònsols Jaume Raigada i Pere Puig, del mas Puig gau, i reuniren els caps de casa “...*en lo porxet junt de la iglésia...*”

La relació entre la població i un batlle rural com el dels Torrents, allunyat del cap de la senyoria, no devia ser fàcil. El batlle, poc controlat, podia caure fàcilment en abús d’autoritat. En el curs d’un incident públic ocorregut el 1625 entre el batlle Pere Santandreu i un dels cònsols del Torrents, Pere Perella, possessor del mas Codina, se sentiren –segons un testimoni- veus entre els presents dient “... *si Vs [els cònsols de Sant Llorenç] ni posson ordre, si possaran altres remeys, que dit balle tracta mol mal als vasalls tant de paraules com de obres...*”⁹

Els testaments

Els 25 testadors (1559-1614) componen un ampli ventall de situacions personals. Hi trobem 11 homes

Any	Testador/a	Identificació
1559	Joan Peà	Possessor del mas Peà
1574	Eulàlia Tornera	Muller de Joan Torner, masover i repetidament batlle
1574	Caterina Tornera	Mare de Joan Torner
1575	Caterina Tarrés	Donzella, vivia al mas Castelló, propietat del seu germà
1576 ¹⁰	Andreu Olivelles	Possessor del mas Olivelles
1576	Pere Foix	Possessor del mas Foix
1576	Isabel Santmiquella	Mare del rector de Sant Martí de Lladurs. Vivia a la rectoria.
1579	Joan Cavall	Possessor del mas Cavall
1580	Angelina Solera	Muller de Pere Soler, masover de Puig gau
1581	Joan Perella	Possessor del mas Codina
1582	Caterina Morera	Donzella. Habitava al Cavall fent de serventa
1582	Pere Puig pinós	Fadri. Nebot de Joan Torner
1583	Francesc Vilanova	Hereu de Vilanova Jussana
1588	Margarida Parcerisa	Muller de Bartomeu, possessor de Parcerisa
1592 ¹¹	Joana Cavall	Vídua de Joan Cavall, senyora del mas Cavall
1592 ¹²	Caterina Perella	Vídua de Joan Perella, possessor de la Codina
1593 ¹³	Caterina Tapies	Muller del masover del mas Torrent
1595	Antoni Parcerisa	Fadri, fill de Margarida Parcerisa
1598	Joan Torner	Batlle 1570-1597, masover de Puig gau l’any 1598
1598	Bartomeu Nicolau	Masover del capmàs de la Salada
1598	Hortensa Tarrés	Muller del masover del mas Torrent
1599	Margarida Isanta	Muller d’Agustí Isanta, propietari de Serraclara
1599	Bartomeu Tarrés	Masover de la casa Torrent, marit d’Hortensa
1599	Caterina Foix	Nora de Pere Foix, possessor del mas Foix
1614	Joana Cavallera	Muller de Francesc, masover de Puit de Pons

8 ACC. Capbreu dels Torrents 1626, p. 9

9 ACC. Lligall 11. Document número 8, p. 11.

10 AMSLL. Llibre Manual, p. 30-31. Els testaments sense peu de pàgina constitueixen el plec de documents solts, conservat també a AMSLL.

11 AMSLL. Llibre Manual, p. 61

12 AMSLL. Llibre Manual, p. 74

13 AMSLL. Llibre Manual, p. 64-65

i 14 dones. Entre els primers, hi ha 6 propietaris (dels masos Peà, Foix, Cavall, Codina, Vilanova i Olive- lles), 3 masovers (manllevant els masos Puig gau, la Salada i Torrent de Bellera) i 2 fadrins. Pel que fa a les dones, la varietat és encara més àmplia: 1 mare i 5 mullers de masovers, 5 mullers de propietaris, 1 germana de propietari, 1 mare de rector, 1 serventa. Els llistem seguidament, acompanyant la identifi- cació del testador.

Els marmessors, els fills hereus i fadrins, les mares vídues

En analitzar els testaments, ens hem fixat en primer lloc en els marmessors dels propietaris, ja que la seva identitat ens pot donar una idea sobre l'extensió de les relacions del mas. Així, el conjunt dels 6 propietaris nomenen un total de 17 marmes- sors. D'aquests, 11 són persones alienes a la família, 4 són familiars polítics (cunyats i gendres) i només 2 són familiars directes. El testador propietari recorre doncs, a marmessors aliens a la família troncal bus- cant ampliar les seves relacions, encara que en el cas dels Torrents, aquestes no arribin massa lluny. Dels 17 marmessors, cinc són del propi terme parroquial i 12 d'altres termes, tots ells però veïns: 3 de Solso- na, 3 d'Olius, 1 de Busa, 1 de Besora, 1 de Joval, 1 de la Pedra. Vegi's doncs el reduït radi on -a finals dels segle XVI- radicaven les relacions dels testadors propietaris dels Torrents. En canvi, els 3 masovers nomenen en conjunt 6 marmessors; d'aquests, no- més un és familiar polític -un cunyat-, la resta són familiars directes i en cap cas apareix un tercer aliè a la família. Semblaria per tant, que pels masovers o parcers, les estratègies destinades a establir relacions no són una qüestió prioritària perquè el seu esquitit patrimoni no ho requereix.

Pel que fa al nomenament de l'hereu, els testa- ments segueixen generalment la pauta general del país. Només comentarem ara algun cas particular, encara que no pas extraordinari. El 1559 Joan Peà, propietari del mas Peà, fa testament i designa hereu a Perot Peà, un fill menor que no té edat de testar i que per això, l'encomana a tutors i curadors; mentrestant, demana al seu gendre Gabriel Tarrés regir la casa com si fos seva. Fins aquí tot seria normal i seria un

altre exemple de l'important paper del *gendre* com a persona de confiança. El fet és, però, que el testador tenia un fill més gran d'un primer matrimoni, de nom Joan, a qui només deixa 5 sous. És a dir, un fill menor del segon matrimoni ha passat per davant del fill gran del primer, en l'ordre successori. Les seves raons hi devia haver, però l'ambient familiar se'n ressentí i així, veiem que, amb data de 1594¹⁴, el fill gran Joan, masover llavors d'Oliveles, rep 10 lliures del seu germanastre petit i hereu de Peà amb el pacte que: "...lo dit Joan ho sos hereus per algun temps feixen ninguna demanda sobre los bens y heretat de Peà que dit Joan promet..."

Caterina Tapies, masovera de la casa Torrent de Bellera, cau en malaltia el 1593, fa testament i hi fa constar com hereu el seu pare Gabriel Tarrés, malgrat ser viu el seu marit Antoni Tapies, i és que la testadora no devia tenir fills i nomenant hereu al seu pare, s'assegurava que el dot que rebé en casar-se retornava a la seva casa d'origen.

D'Andreu Oliveles, possessor del mas Oliveles, tenim documentats un fill, Pere Joan i dues filles Ca- terina i Margarida. En el seu últim testament de 1572 confirma com hereva la filla gran Caterina ja casada amb Joan Soler originari d'Odèn, el qual havia entrat a la casa Oliveles aportant un dot de 45 lliures. En aquest document no es parla per res del fill. Què se n'havia fet d'ell? Tenim una pista en un rebut de 1565 inscrit al *Llibre manual*¹⁵, en què Pere Joan, que habi- tava al mas Santmiquel d'Olius, declara haver rebut de Joan Soler 9 lliures de legítima, renunciant a més: "...a qualsevol dret ni demanda que per mi ni per los meus pogués esse feta per rahó de dita legítima..." És a dir, per alguna raó el pare no havia seguit l'ordre successori habitual, preferint una filla a un fill, el qual havia hagut de sortir de la casa, trobant feina en un mas proper d'Olius. Potser era més beneficiós per la casa, rebre un gendre acompanyat d'un dot que pagar-lo per trobar matrimoni a les filles?

L'autoritat de l'amo o de l'hereu era indiscutible en el mas. A ell li tocava decidir sobre qualsevol qüestió estratègica, com era el casament de les filles o germanes, en la qual cosa la noia no hi tenia res a dir. Vegi's si no, el pacte que tenien establert Joan

14 AMSLL. Llibre Manual, p. 80

15 AMSLL. Llibre Manual, p. 16

Peà i Joan Tapies i que figura en el testament del primer de 1559. Ell mantenia empenyorada la casa Puig gau que el 1553 havia venut al segon. El pacte consistia en què “...si Déu dona un fill...” a en Tapies, i si aquest fill (... que no havia nascut encara !!) es volgués casar amb alguna de les filles de Joan Peà, aquest dotaria la filla elegida, amb la penyora, amb la qual cosa, aquesta podria quedar anul·lada. El fet és que el pacte es complí, segons sabem pel capbreu de 1626, on consta la casa Puig gau ja propietat plena de Pere Puig, descendent del matrimoni de Pere Tapies i Monserrada Peà, fill i filla respectivament dels que setanta anys abans s’havien compromès en el pacte esmentat.

De la incertesa que acompanyava la trajectòria vital dels fills no hereus, i més en el cas de les dones, en tenim un petit exemple en el cas de la donzella Caterina Tarrés, la qual habita en el mas Castelló propietat del seu germà Andreu, casa empenyorada, però, per l’amo del Cavall. Ambdós germans eren fadrins que havien hagut de sortir de la casa originària. Caterina devia fer de criada a la casa del seu germà i sap que no domina el seu futur, per això, en el seu testament de 1575, quan ha de determinar el lloc de sepultura escriu: “...on los de la casa hon jo more son enterrats...”, i de la mateixa manera al designar hereu, diu: “...fas hereu o hereva an aquell o an aquella de

aquella casa hon jo more...” Són frases que denoten un desemparament absolut, després que Caterina sortís de la casa originària, sense casar-se.

Una major sensibilitat enfront aquest problema el veiem en el testament (1581) de Joan Perella, propietari del mas Codina. Té tres fills i dues filles, i al designar hereu al fill gran, li mana no poder “*lansar*” de casa els seus germans sense coneixement de la mare. Si ho escriu, és que la sortida forçada dels germans petits per part de l’hereu, no devia ser un fet infreqüent. En el mas Peà hi viu Tomàs, un germà solter de l’amo, ja gran. El testador ha hagut de deixar lligat, tant en els capítols de l’hereva com en el testament, la sort del seu germà: “...*Més deixo de los altres bens meus a Tomàs Peà germà meu, la vida en casa mia ...tot lo temps de sa vida natural, treballant lo que porà per la casa, segons lo haja deixat en los capítols den Tarrès [el gendre] y ma filla Joana...*”

Les mares vídues d’hereus, són un altre col·lectiu, la situació del qual, després del traspàs del marit, queda afeblida. Normalment se les designava usufructuàries, però a la pràctica la seva capacitat d’acció era gairebé nul·la, fins i tot quan, essent petit l’hereu, hom suposaria que la mare vídua havia de ser reconeguda si més no com un cap de casa transitori. El 1598 Bartomeu Nicolau, masover de la Salada el trobem “*detingut en enfermetat*” i fa testament. Nomena

El mas Olivelles

El mas del Cavall (fotografia de1978)

hereva la seva filla Caterina, menor d'edat, i disposa que la seva muller sigui “*senyora i majora*”, però afegeix: “... *empero vull que estigui ha regiment dels tutors y curadors de ma filla y que sens dels tutors y curadors no pugue determinar ni dispondre de cosa alguna...*” Joan Peà, el 1559, també fa usufructuària la seva muller, però encomana al gendre, regir la casa com si fos seva. La inseguretat en què quedava la vídua, obligà al testador a recordar a l'hereu, els deures envers la mare: “...*vull que tingue la vida en ma casa, sana y malalta, calçada y vestida y alimentada de mos bens lo temps de sa vida natural, casta y sens marit...*”. Però per si de cas, encara li deixà dotze caps de bestiar menut i va haver de confirmar que era propietat de la vídua “...*tota la roba que jo li hoferes...*”, és a dir, peces de roba regal del marit. Igualment, Andreu Olivelles, en el seu testament de 1572 diu en relació a la seva muller: “...*vull que ma muller Margarida, sia alimentada de mos bens, com si jo fos y si millor se pot, millor... y si no fos tratada com se pertany, a mos marmessors encarrego per ella com si jo fos present...*” Tantes prevencions no fan altra cosa que insinuar la debilitat de la posició de la mare vídua quan l'hereu ha entrat a posseir el mas.

Però no sempre era així. Joan Cavall, l'amo del mas del mateix nom, feu testament el 1579. En el document, confirmà a la seva muller Joana “*senyora, majora i usufructuària*” de l'heretat. No tenia fills, de manera que l'hereva fou la filla gran Esperança, la qual es casà amb Miquel Menaut que entrà com a gendre a la casa. A la pràctica la propietat fou doncs, regida pel matrimoni, però la mare vídua continuà conservant un paper preeminent; prestà 12 ducats al gendre per comprar un parell de bous, augmentà el dot establert pel seu marit difunt en favor de la filla petita Maria, i a més feu una petita deixa al seu germà Pere Capdevila i repartí gonelles, camises i filassa de lli i llana a les seves filles, afavorint però a la petita. Tot plegat ens sembla propi d'una dona que, faltant el marit, conservà l'autoritat en el mas, potser per l'absència d'un fill hereu.

Els rituals i llegats funeraris

Com és lògic, no hi ha testament on no hi falti la voluntat del testador en relació a les seves exèquies,

però ens sembla il·lustratiu, presentar ara, no unes previsions testamentàries, sinó l'aplicació pràctica de la voluntat del difunt, segons una nota inclosa al *llibre manual*¹⁶. L'octubre de 1604, Pere Capdevila es presentà davant el rector dels Torrents, Anton Torrabadella, per tal que donés fe dels pagaments que com a marmessor de Pere Torruella, del mas del mateix nom, limítrof amb Capdevila, havia hagut de realitzar en relació als seus funerals. Llistà les despeses en un document que encapçalà així: “*Lo que ses destrubuit a lla sepultura y festes de Pere Torruella, és lo següent*”:

<i>Per lo cens (encens)</i>	10 sous
<i>Lo dia del enterro, al rector</i>	4 sous
<i>A los presents</i>	2 lliures, 5 sous
<i>A lles festes, 13 capellans pagats dobles y laudes</i>	3 lliures, 18 sous
<i>Los drets del señor Rector</i>	4 lliures
<i>Tres basines</i>	3 lliures
<i>Una cortera de blat</i>	1 lliure, 4 sous
<i>Altre cortera a lles festes</i>	1 lliure, 4 sous
<i>Vi entre los presents y festes</i>	1 lliure, 4 sous
<i>Candelles</i>	7 sous
<i>Tres lliures de arròs</i>	3 sous
<i>Dos honses de pebre</i>	2 sous
<i>Teronjes</i>	1 sou
<i>Sucre y canella</i>	3 sous
<i>Formatges</i>	3 lliures, 6 sous
<i>Lo dret dell Sr. Bisbe</i>	5 sous, 4 diners
<i>Lo dret de testament dell Sr. Bisbe</i>	10 sous
Total	22 lliures 6 sous

“*Los marmessors que son Pere Capdevila de San, i Bartomeu Pasqüet de Torruella, fan leixes a Sant Julià dels Torrents una lliure de oli, altra lliure de oli a Sant Pere del Cavall, altra a la Verge Maria dell hort, altra a Sta. Eulària de lles Cases*”

L'anterior nota deixa entreveure la forma de realitzar les exèquies. Una cosa era l'enterrament i una altra les *festes*, actes que se celebraven en diferents dies. A l'enterrament, hi acudia el rector i *los presents*: clergues que es podien reunir dins el curt espai de temps entre el traspàs i la sepultura, a més dels parents i amics. A tots ells se'ls donava pa i vi, segons veiem a la relació de despeses. Les *festes*, ja amb el nombre exacte de capellans que volia el difunt, incloïen els oficis i el banquet funerari celebrat a casa del difunt. En el cas d'en Pere Torruella, hi anaren 13 capellans i cada un d'ells

¹⁶ AMSLL. Llibre Manual, p. 47

coibrà 6 sous per l'assistència. Pel que fa el banquet, cal destacar els productes de consum extraordinari que s'empraren: arròs, pebre, sucre, canella, taronges, formatges. No hi veiem despeses per carn, perquè segurament la posaria la pròpia casa del difunt. Del total de 22 lliures que costaren els funerals de Pere Torruella, 9 corresponen al cost del banquet, cera i encens, i 13 són destinades als clergues per drets i assistència.

En tots els testaments es fa distinció entre ambdós tipus de despeses. I així el testador ordena habitualment prendre dels seus béns personals la quantitat destinada als clergues i oficis, la qual no ha d'incloure el cost del banquet que és de suposar, doncs, que el paga la casa. Caterina Tapies del mas Torrent de Peà, deixa el 1593, 7 lliures pels oficis funeraris que han d'oficiar vuit capellans, però: "... no vull que si comprega de dites set lliures, pa, vi i carnalates, cera ni cens, com és us y practyca della terra..." Prova de la importància atorgada a la celebració dels oficis, la quantitat destinada als mateixos no oscil·la gaire en el conjunt dels 25 testaments, independentment de la posició social i econòmica del testador. La mitjana es mou al voltant de les 8 lliures, destacant les 12 de l'amo del mas Vilanova. La quantitat mitjana de 8 lliures no era, però, a finals dels segle XVI, una xifra menyspreable: equivalia al valor d'uns 300 quilos de blat o bé a la meitat aproximadament del preu d'un bou.

Només veiem llegats extraordinaris en un parell de casos, corresponents al propietari de Vilanova i al masover de Puig gau. El primer, el 1583, deixà una vinya que posseïa a prop de Solsona a la Verge de Lord, manant que la meitat de les rendes es destinessin a misses, i l'altra, a obres al santuari. També determinà que les rendes del capmàs de l'Espluga, ubicat en el terme de Vilanova, sufraguessin per meitats, misses i obres a l'església de Sant Miquel de Vilanova. El segon testador comprà un censal, la renda del qual, fou destinada a mantenir una llàntia encesa, a la parròquia "...per augment de la capella de la Verge dels Torrents". La majoria de testaments inclouen també petites deixes o *caritats* a esglésies o devocions particulars. Les quantitats habituals són

d'un o dos sous per església, sobresortint Joan Cavall (1579) el qual llegà 10 sous a cada una de les tres advocacions de la Verge (Lord, Montserrat i una que no sabem identificar: "*la verge Maria del inpas*"), i la seva muller (1592) que deixà 3 lliures a Sant Pere del Cavall per fer una casulla, a més de 3 tovalloles i una lliura d'oli.

Mur nord del fossar

Esglesioles i devocions

Hem comptat el nombre de vegades que en els testaments (inclosa la nota funerària de l'apartat anterior) surt citada una església o advocació i ens ha sortit la següent llista, on predominen, lògicament, els patrons parroquials i, després, les advocacions de les esglesioles adjuntes als masos.

Sant Julià dels Torrents*	14
Sant Pere del Cavall*	6
Sant Jaume de Peà*	4
Verge Maria de Lord	4
Sant Miquel de Vilanova	2
Sant Pere de Capdevila*	1
Verge de Montserrat	1
Sant Esteve (?) de Castelló*	1
Verge Maria dels Torrents*	10
Sant Vicenç de Foix*	5
Sant Salvador de Serraclara*	3
Sant Pere de la Cort* ¹⁷	2
Sant Martí de Cavallera	2
Sant Cristòfol de Busa	1
Sant Salvador de Puigsec	1
Santa Eulàlia de les Cases	1

¹⁷ El fet que aquesta església surti citada en el testament de dos habitants del mas Parcerisa, ens fa pensar que es tracta de la petita ermita que hi ha al davant mateix de dita casa, i no la hipotètica església del proper mas de la Cort, les restes de la qual, si és que ha existit, no han estat mai localitzades.

L'asterisc assenyala les capelles situades en el terme parroquial dels Torrents, a les quals hauríem d'afegir-n'hi dues més que surten mencionades en altres documents ¹⁸: Sant Andreu i Sant Miquel de la Moxella. Tot plegat ens deixa algunes notícies inèdites. En primer lloc, l'existència de l'esglésiola de Sant Salvador de Serraclara ¹⁹, així com probablement la de Sant Miquel de la Moxella, de les que no en teníem fins ara, cap informació²⁰. En segon lloc, el culte a la verge local dels Torrents, advocació segurament molt estimada pels fidels a la vista de les nombroses cites que en fan els testaments. També cal destacar la “*verge Maria del inpàs*”, referència continguda al testament de Joan Cavall i que no hem llistat per les incògnites que ens aporta, com ara la pròpia localització de la capella, a no ser que la paraula “*inpàs*” l'entenguem com *mal pas*. En aquest cas trobem el topònim prop del Cavall, al torrent de Vilamala, en una zona que la gent del país curiosament encara anomena “*les esglesietes*”. Qui sap doncs, si el sentit d'aquest topònim es recolza en l'antiga existència d'alguna capelleta dedicada a la *Verge Maria*, documentada com hem dit, al testament de Joan Cavall de 1579.

Així doncs, a part de la parroquial i les dues sufragànies, hem trobat mencionades set capelles de masos, existents al segle XVI al terme dels Torrents (Foix, Serraclara, Capdevila, Castelló, Parcerisa, Santandreu i la Moxella). Però per tenir el cens complet de capelles, hauríem d'afegir-n'hi quatre de les que hi ha restes materials però que no consten als nostres documents (San Pere de Sentfores, Sant Jaume de Torrentoller, Sant Joan de Castelló i Sant Jaume de Torra de Merli). Arribem doncs, a un total de 14 edificacions religioses existents al terme parroquial dels Torrents al segle XVI: 11 capelles de masos, les dues sufragànies del Cavall i Peà i la parròquia central de Sant Julià.

Algunes de les esglesioles adjuntes als masos devien fer festa per la diada del patró. Tenim notícia de la que se celebrava per sant Salvador, el dia 6 d'agost. “... a la plassa de Sant Salvador dels Torrents que allí se acostuma a donar pa i beure...” -ens diu un document de 1625²¹- fent referència a l'ermita de Serraclara.

Malgrat ser poc mencionada en els testaments, no hem d'oblidar la devoció a la verge de Lord. Que aquesta advocació exercia ja un patronatge clar a la comarca, ens ho confirma una anotació registrada en el *Llibre Manual*, en la que hi llegim com el 30 d'abril de 1605: “... baixaren Ntra. Sra. del Hort dell tabernacle al altar per grandíssima secada que ha de dos mesos y mig ni hage plogut, sempre corrent grans vents palleressos... El 3 de maig, dia de Santes Creus, comensa a plourer abundantissimament y continua en quatre dias la pluja. Als 7 de maig anare en professó a Ntra. Sra. en graties ... y dita professó anà a gastos de tots els castells...”²². Els cònsols dels Torrents, passaren a recollir un diner per casa, per contribuir juntament amb els altres *castells* o batllies, a sufragar la processó i la guàrdia que es feu davant la imatge de la verge, durant els vuit dies que estigué exposada sobre l'altar.

L'església parroquial de Sant Julià dels Torrents

A l'època de la que estem parlant (1570-1625), Sant Julià era ja una vella església de construcció romànica, segurament engrandida i reformada respecte l'original del segle XI. D'aquesta església no en queda actualment cap rastre, com no siguin algunes pedres aprofitades en fer la nova parròquia, l'any 1749. Fou en aquesta data quan el rector i regidors dels Torrents convingueren, amb el mestre de cases Guillem Però de Solsona, edificar un nou temple. Entre els pactes del contracte hi llegim: “...estiga obligat dit Guillem Però, en haver de espatllar la iglésia vella

18 La primera surt citada en el capbreu de 1626 (ACC) a l'apartat corresponent al mas del mateix nom. La menció a Sant Miquel de la Moxella consta a la pàgina 104 del *Llibre Manual* (AMSL), referida al nom d'unes terres, d'on es podria deduir l'existència de la capella.

19 L'esglésiola de Sant Salvador de Serraclara surt clarament citada en els testaments d'Eulàlia Tornera, Caterina Tornera i Angelina Solera.

20 No consten a les principals obres sobre aquesta temàtica: *Masies del Solsonès*, ANTONI BACH; *Inventari d'Esglésies* (Volum 19. Solsonès) JOSEP M. GAVIN. En canvi, ANTONI NOVELL, *La comarca del Solsonès fins el segle XII*, p. 51, cita l'església de Sant Just de Moxella, documentada segons aquest autor, l'any 1135.

21 ACC. Lligall 11. Document 8, p. 10

22 AMSL. *Llibre Manual*, p. 9

Restes de l'àbsis de Sant Jaume de Torrentoller

Sant Pere de Capdevila

*de dita parroquial iglésia de els Torrents que vuy se troba, y tornar-la a edificar de nou.... podent-se est servir y usar de la deferra de la pedra y tosca de la iglésia vella que serà bona per obrar...*²³, frases que

acrediten l'existència fins a mitjans del segle XVIII, de l'antic temple romànic.

Aquesta església devia estar presidida al segle XVI per l'altar principal dedicat a Sant Julià, que contindria una imatge del sant. Això és el que deduïm de la deixa que fa el propietari del mas Codina: "...a Sant Julià, patró de la iglésia, ho cap d'altar..." Possiblement en una capella a part, es rendiria culte a la imatge de la verge dels Torrents; recordem el censal creat "...per augment de la capella de la Verge dels Torrents..." El 1662 es fundà la confraria del Roser, cosa que devia comportar la construcció d'una capella lateral o la instauració d'un altar dedicat a aquesta advocació tan popular en aquell moment.

Una consuetada de 1705 –escrita doncs, abans de la construcció de la nova església- ens dóna algunes pistes sobre el conjunt parroquial, vàlides per l'època en què centrem el present treball. L'església romànica estaria encarada a l'est, és a dir, perpendicular a la nova, amb una llargada d'uns dotze metres i uns quatre d'amplada. Rodejant-la pels cantons nord i est, s'estenia el fossar que la consuetada anomena *vell* i a continuació pel sud, l'hort del rector que arribava fins la casa Juliana, d'on sortia una paret pujant cap l'oest fins "...al forn de la abadia o del rector..."²⁴, frase que ens confirma l'existència d'una rectoria prèvia a la visible avui dia adjunta a l'església de 1749. La rectoria, o una dependència annexa, seria el centre de recollida i magatzematge dels delmes i càrrecs que rebia el rector. Així, en un contracte d'arrendament de la casa i terres del Cavall de 1596 consta que l'arrendatari ha de pagar la meitat dels càrrecs ordinaris "...so és, censos, quisties, luminaria de Sant Pere y dues punyeres de blat net alla sacristia de la parrochial Iglésia de St. Julià dells Torrents..."

Entre la rectoria i el lateral sud de l'església hi havia un fossar *nou*. Al cantó oest del turó, per sota del camí que pujava cap l'església, s'obria una bassa "...on los de la badia hi fan lo femer y sempre ho han acostumat a fer en dit clot..."; més a ponent de la bassa hi havia una font, i al nord, l'era del rector "...detràs la Iglésia de Sant Julià..." perquè s'entendria que el *davant* del temple correspondria al seu mur sud, on hi hauria la porta d'entrada amb un porxo

23 PLANES I ALBETS, Ramon. Contractes d'obres al bisbat de Solsona. Solsona: Edicions de la Delegació Diocesana de M.C.S, 1985, p. 41

24 ADS. Fons Els Torrents. Consuetada 1705.

Retaule de Sant Pere. Mestre del Cavall. MDCS 36.

utilitzat per a assemblees de veïns. Així era doncs, al segle XVII, el punt central del terme parroquial del Torrents.

Pel que fa a l'església sufragània de Sant Pere del Cavall, era llavors una petita construcció romànica, l'àmbit de la qual quedà travessat per la nova construïda el 1766. El temple, si bé petit pel que fa a dimensió, contenia un interessant retaule policromat d'autor desconegut dedicat a Sant Pere, avui dia conservat al Museu Diocesà de Solsona (MDCS)

Sant Jaume de Peà (sufragània dels Torrents)

El retaule porta una inscripció que indica l'any en que fou pintat, el 1541, i el nom del seu promotor: "Joan Caval, hereu del Caval", sens dubte el mateix personatge que testà el 1579, mitjançant el document inclòs en el nostre lot de testaments.

L'altra sufragània era Sant Jaume de Peà, església que fora d'algun additament menor, ha conservat quasi íntegrament fins avui dia, la fàbrica romànica. Les dues sufragànies exercien al segle XVII una funció parroquial, com ens ho acredita una afirmació de Joan Cavall en el capbreu de 1570, on diu "...que ha vist suterrar los cossos que del torrent [de Vilamala] en sà [el Cavall] són trobats, en la iglèsia de St. Pere del Cavall y que te més de sinquant anys de memòria..." frase doncs que confirma l'existència d'un petit termenat parroquial de Sant Pere que tenia per límit oest, el torrent de Vilamala.

Acabarem el present apartat aportant la llista de rectors dels Torrents que ens han sortit en algun dels documents: Pere Almusella (abans de 1570); Mossèn Casafont (abans de 1570); Pere Grau (1570-1591); Antoni Torredadella (1594-1604); Jaume Barber (1626); Ramon Caballol (1651). Quatre d'aquests cognoms (Casafont, Grau, Torredadella i Barber) ens remetent a la vila de Sant Llorenç com a possible lloc originari dels preveres. Qui sap si, els cònsols piteus, com a senyors dels Torrents, exercien algun paper influent en el nomenament dels rectors del seu terme jurisdiccional.

Restes de Sant Pere del Cavall (l'altre sufragània dels Torrents) visibles a l'interior del mas Cavall

Els capítols matrimonials

Al *Llibre Manual* s'hi registraren 12 capítols matrimonials. Els llistem a continuació, indicant entre parèntesi la pàgina del document on es troben escrits.

Any	Nuvi	Núvia
1564	Joan Rotes, de Solsona	Caterina Vilanova, filla de Martí, masover de Costafreda. (1-2)
1565	Bartomeu Tapia, de Timoneda	Esperança Torra, tieta de l'hereu de Torra de Merly (11)
1565	(2es núpcies) Joan Foix, hereu de Foix	Caterina Perella, filla de Joan, propietari del mas Codina (5-7)
1568	Bartomeu Calonge, fill de Giralt, del bisbat de Ger (França)	Esperança Roqueta, filla de Jaume, masover de Costafreda. (23-24)
1586	Antoni Barber, de Sant Llorenç de Morunys	Francesca filla de Joan Perella, ja difunt, possessor de la Codina. (180)
1592	Pere Tapies	Joana Foix, filla de Joan Foix hereu de Foix. (58-59)
1593	Pere Lobet, de les Cases de Posada	Magdalena, filla de Gabriel Tarrès, cunyat de l'hereu de Peà. (69)
1593	Bernardí Capdevila, de les Cases de Posada	Montserrat Plana, també de la parròquia de les Cases de Posada (78)
1593	Pere Parcerisa (a Tuleuda)	Margarida Tarrés (163)
1598	Bernat Foix, fill hereu de Joan Foix, propietari de Foix	Esperança Peana, filla de Pere, propietari de Peà (95)
1602	Gaspar Capdevila, fill hereu del mas Capdevila	Caterina Pasqüet, filla de Bartomeu, batlle entre 1597-1608 (112)
1608	(2es núpcies) Miquel Scolà, sastre de Solsona	Maria Tarrés (2es núpcies) filla de Joan Cavall (210)

Els capítols matrimonials suposaven afermar un compromís entre les dues parts, que es solemnitzava posteriorment mitjançant la cerimònia religiosa. La major part dels documents estableixen un any de temps de límit per la celebració eclesial, durant el qual: “... *les dues parts prometen que entretant no contravinbran al present matrimoni en pena de cent ducats, guanyadora la meytat la part obedient y la altra al iutge...*”²⁵ No obstant, la signatura dels capítols era ja una manifestació pública del compromís, del que en donen testimoni, no només els pares, sinó altres parents i amics donant el consentiment a la unió, com veiem per exemple en els capítols entre Gaspar Capdevila i Caterina Pasqüeta de 1602, on hi consten avalant el matrimoni, els pares, els oncles, els cosins paterns i materns i un cunyat.

El punt central dels capítols era però, la determinació del dot i el nomenament d'hereu en el cas que

això pertoqués, com en els casos dels primogènits Bernat Foix i Gaspar Capdevila. Pel que fa a la quantia dels dots, lògicament depenia de la posició social del marit, i així veiem una significativa diferència entre els dots que aportaren les mullers d'aquests dos hereus-propietaris (80 i 120 lliures respectivament) i la resta de dots que oscil·laven entre 30 i 40 lliures, a més de l'aixovar de la núvia. En la major part de capítols s'estableix que el dot serà pagat en dos terminis, el primer a la celebració del matrimoni i el segon un any després. Però notem que sovint la liquidació del dot era un punt problemàtic. Joan Perella, propietari del mas Codina, deixa escrit en el seu testament de 1581 que deu 8 lliures, un mantell i una flassada al seu gendre Joan Foix, pel dot de la filla. Pel que fa a aquest cas, disposem dels capítols matrimonials de 1565, en els que efectivament hi consten el mantell i la flassada, així com 30 lliures de dot que s'havien de

pagar en dues vegades consecutives per sant Miquel de setembre. Els dos documents ens demostren que setze anys després del casament, el pare de la núvia deu encara part del dot acordat.

Destaquem també els problemes que tingué Bartomeu Nicolau, masover de la Salada, per cobrar el dot de la seva muller que procedia del mas Vilanova. En el seu testament de 1598 i tenint -suposem- una edat avançada, manifesta que encara no ha cobrat totalment el dot, i la part cobrada l'ha rebuda fraccionadament d'una manera segurament no prevista en els capítols: 6 lliures en un pagament, 8 en un altre, un bou valorat en 4 lliures i 4 sous, i dues quarteres de blat valorades en 28 sous cadascuna.

Del llistat de capítols amb el que començàvem el present apartat, comprovem com en sis casos -la meitat- els dos contraents habiten a la mateixa parròquia, mentre que en la resta, la localitat més llunyana d'un dels contraents en relació als Torrents, és Sant Llorenç de Morunys, cosa que manifesta l'ambient estret i aïllat en què es movia gran part de la gent. Dos dels capítols corresponen a segones núpcies, fet corrent en enviudar l'home; així, veiem Joan Foix, propietari del mas del mateix nom, casar-se novament el 1565, només un any després del traspàs de la primera muller²⁶.

Conflictes

Al testament de Francesc Vilanova (1583), amo del mas Vilanova Jussà, hi consta la deixa d'una espasa al seu fill Joan i d'una ballesta al seu nét Francesc. Senyal doncs que els masos disposaven d'estrís de defensa, en un context destacable a Catalunya per l'extrema inseguretat a causa de bandidatges i violents conflictes senyorials i socials de tota mena. Al capbreu de 1626, en un interrogatori previ, el capbrevador pregunta als pagesos: "*qui alsa lo crit de via fos quan se succeix cas?*" i ells contesten "*...lo batlle, cridat per dits Sors. Cònsols [de Sant Llorenç] y los vassalls lan de seguir per lo terme y fora dell si és menester...*"²⁷, però malgrat aquesta manifestació -sembla que ben assumida pels pagesos- no notem en la documentació que hem resseguit, un ambient

d'especial violència al territori dels Torrents en aquells moments al tombar dels segles XVI i XVII. Existeixen conflictes, això sí, però semblen canalitzats, malgrat aflorar en algun document traces i records de violències puntuals ja passades.

Veiem sorgir conflictes senyorials habitualment per indefinicions de termenat. Així, Pere Riart quan el 1570 capbreva un tros de terra anomenat "*la clau de la senyoria dels Torrents*" manifesta que "*...en partida de aqueixa clau ha vist moltes contralitats...*" i dóna a entendre l'existència d'un conflicte a tres bandes entre el rector dels Torrents, el de Canalda i els cònsols de Sant Llorenç, que ha requerit la intervenció del batlle del Duc de Cardona. Però el pagès veu clar que el conflicte no va amb ell i manifesta: "*...que tenen qüestió entre dites senyories i que la justícia determinarà i que lo dit [en Riart] ne dispondrà...*" També Pere Foix, en el mateix capbreu de 1570, intenta aportar raons per aclarir a qui correspon la senyoria de les terres del capmàs de la Moxella i declara que: "*... ha oyt dir moltes vegades a son pare en Joan Foix que deia que ell havia vist que en Munserrat Puig de Pons que era balle de los Torrents que [perseguia] un home que era criminós y quan sont al Querot de la Moxella, lo rector de dita parròquia de Sant Julià dels Torrents, amparane al home que fugia del balle y essent en dit querot que entrava a las terres de la Moxella, li digué que se aturies que ell nere señor y no lo señor dels Torrents, li digué al home y saturà y lo balle noll gossà prendre...*"²⁸

És evident, doncs, que a les terres de la Moxella, hi havia un conflicte de jurisdiccions i la declaració de Pere Foix el decanta a favor del rector dels Torrents, el qual no dubtà en protegir del batlle, a un *home criminós* (un bandoler?) per fer valdre la seva pretesa autoritat sobre les terres de la Moxella. Que aquesta zona era conflictiva, ens ho confirma una altra notícia²⁹ datada el 1683, més de cent anys després de l'episodi de *l'home criminós*. Aquest any s'arribà a una concòrdia entre el bisbat de Solsona i el propietari de Costafreda, en el terme del qual, radicava el capmàs de la Moxella. El rector, com a senyor directe del capmàs, volia que s'habités per tal que generés

26 Segons la nota de defunció registrada al Llibre Manual (AMSL), p. 4

27 ACC. Capbreu 1626, p. 10

28 ADS. Capbreu dels Torrents 1570. Apartat Foix.

29 ADS. Fons dels Torrents. Llibre de Consueta i Fundacions. Parròquia dels Torrents.

rendes, mentre que el propietari de Costafreda, s'hi negava, ja que : "... [la Moxella] *no era sinó barraca i cau de confusions com la experiència ensenyava per haver estat l'origen de molts morts...*"

Ja hem dit que trobem diversos conflictes entre habitants, registrats al *Llibre manual*. Un d'ells enfrontava les cases de Castelló i el Cavall. Ja abans de 1570, Joan Cavall havia venut amb carta de gràcia, el mas Castelló a Andreu Tarrés. L'any 1595 aquest últim presentà una demanda a Esperança Menaut, filla hereva del ja traspasat Joan Cavall, per tal que es fes càrrec de uns diners (més de 4 lliures) que en Tarrés havia pagat, obligat pels cònsols dels Torrents, per: "...*la talla per a pagar la cota part de les despeses se fan en lo plet contra de Don Guillem de Josa...*". La demandada contestà manifestant que correspon als Tarrés pagar aquestes despeses, malgrat que les condicions de la venda establien: "...*no esser obligats [els compradors] a pagar los càrrechs de la república que de temps a temps se solen fer dites talles...*" I manifesta que portarà l'assumpte als tribunals: "...*estant emperò al que serà determinat per Justícia... levat tot engany i interès per la poca quitació que es fa de dit mas de Castelló...*"³⁰. Aquest incident aporta diverses notícies: en primer lloc l'existència, el 1595, d'un plet contra Guillem de Josa, senyor de Pinós, que devia afectar a tot el terme dels Torrents ja que tots els masos han de contribuir a sufragar les despeses judicials. Potser el conflicte tenia caràcter jurisdiccional, però està canalitzat a la justícia. Segon, les repetides exaccions que sofrien els pagesos per *càrrechs de la república*, és a dir, per necessitats del regne o altres institucions de govern. I tercer, que el conflicte que enfrontava particularment als masos de Castelló i el Cavall, tenia un rerefons més profund, relacionat amb el preu del dret de quitar la carta de gràcia, que per *enganys* esdevenia baix, en opinió de l'hereva del Cavall.

Al parlar dels batlles dels Torrents, hem fet esment d'un incident ocorregut l'estiu de 1625 entre el batlle que *tractava malament els vasalls*, Pere Santandreu i un dels cònsols, Pere Perella. El conflicte s'originà quan en Perella fou vist pel batlle anant a caçar, en

una devesa prop del mas Santandreu. Sense saber si pesà més el fet d'evitar una activitat restringida, o fer fora un intrús d'una devesa seva, el cert és que hi hagué un intercanvi de crits que degué encendre l'ira del batlle, de manera que aquest, acompanyat per un fill seu, i un gendre de nom Eroles i armats aquests dos últims amb pedrenyals, seguiren en Perella a qui atraparen davant Serraclara on se celebrava l'aplec de sant Salvador. Allà els Santandreu insultaren el pagès: "... *barbolaire, mentider, dolent, ome merdós...*"³¹ l'empentaren fent-lo caure a terra i l'amenaçaren de mort encanonant-lo amb els pedrenyals. La intervenció del rector i de l'altre cònsol dels Torrents, evità que es vessés sang. Pere Perella, recolzat per alguns testimonis, denuncià els fets als cònsols de Sant Llorenç, arribant el procediment al procurador fiscal de Cardona que ordenà la detenció del batlle. Aquest però, es feu el fonedís durant un temps, i fins on arriba la documentació de la denúncia³², no fou possible la seva captura. Al cap de pocs mesos ja veiem actuar un nou batlle, en Toni Torra.

Restes del mas Castelló

30 AMSLL. Llibre Manual, p. 160

31 Segons la declaració d'Antoni Torra, un testimoni dels fets. ACC. Lligall 11. Document 8.

Observem que aquestes paraules devien tenir llavors un sentit molt més punyent i ofensiu que no pas ara. Amb mentalitat d'avui dia no hi trobaríem proporció entre els insults emprats i la violència de la situació.

32 ACC. Lligall 11. Document 8

Mur d'*opus spicatum* al mas Peà

Aspectes econòmics

Els deutes entre pagesos eren molt freqüents, tal com reflecteixen les nombroses actes de reconeixement de deutes escrites al *llibre manual*. De fet, hem comptat 62 actes d'aquest tipus registrades al citat llibre entre 1565 i 1609, de les quals, 22 o no citen el motiu del deute o es tracta de diners prestats, 9 corresponen a deutes per vendes de bestiar, majoritàriament bous, i 29 fan referència a vendes o préstecs de blat, freqüentment al voltant de 5 o 6 quarteres de gra de sembradura, que haurà de ser tornat en espècie o en diners tot just finalitzi la collita. La majoria de deutors són masovers o arrendataris, com el cas de Jaume Roqueta, masover el 1565 de la Salada. El novembre de 1565, reconeix deure al seu propietari Agustí Isanta: 9 ducats per un parell de bous que tenen a mitges; 3 lliures 1 sou “...que me aveu prestades graciosament...”; “...9 sous aveu pagades per mi per lo tallar una cenyada (un magall?)...”; 10 sesters de blat bo que li ha deixat per sembrar “...lo qual blat li a de pagar dit Roqueta, al preu que valrà lo primer

mercat de maig a la plasa de Solsona...”; tot promet pagar-ho per Santa Maria d'agost prop vinent.

L'acompliment del pacte per part del deutor dependrà de com hagi anat la collita de l'any, si aquesta resulta ser migrada no tindrà altra alternativa que endeutar-se novament en el millor dels casos. De fet veiem aquest masover freqüentment endeutat. El 1567 reconeix deure tres lliures a Pere Santandreu per haver rebut dos sesters i mig de blat. El 1576 es compromet a pagar 5 lliures a Joan Tapies, procurador de l'església dels Torrents, el dia de Santa Magdalena d'aquí a quatre anys. Un altre masover, Bartomeu Nicolau, que treballa també les terres de la Salada, en fer testament el 1598, fa memòria del que deu i esmenta 8 creditors; la majoria d'ells ho són per préstecs de blat. En sentit contrari destaca la freqüència amb què l'amo del mas Santandreu apareix com a prestamista, així com els propietaris de Peà, Parcerisa i del mas Santmiquel d'Olius.

Any	Preu Torrents	Preu Barcelona
1567	20 sous	40 sous
1592	43	52
1593	28	49
1595	21	43
1597	29	46
1598	30	48
1601	28	44
1602	20	36
1604	22	36
1605	40	49

Tot era molt voluble i les oscil·lacions dels preus alimentaris ho demostren. Alguns dels reconeixements de deutes del *llibre manual* permeten calcular per diversos anys, el preu en sous, de la quartera de blat que cotitzava entre els pagesos dels Torrents, vinculat sens dubte amb el del mercat de Solsona. Els presentarem a la taula adjunta, acompanyat del preu a Barcelona ³³.

Com es veu, el preu dels Torrents resulta ser lògicament més baix que el de Barcelona per la menor afectació del cost de transport. Però les fluctuacions

33 Per la sèrie de preus de Barcelona, hem utilitzat: FELIU, Gaspar. *Salarios y precios en la Cataluña moderna*. Vol I. Ed. Banco de España. Servicio de Estudios. Historia Económica nº 21, 1991, p. 42.

són molt més intenses perquè reflecteixen en origen l'escassetat o abundància de la collita, en absència dels mecanismes reguladors del preu dels que disposava la ciutat de Barcelona (bàsicament importacions). Però cal destacar que el sentit de les fluctuacions és molt similar en ambdues sèries de preus³⁴. Observem, en el cas dels Torrents, com entre 1604 i 1605 el preu pràcticament es duplicà, cosa que no deu ser aliena *als grans vents pallaresos i a la grandíssima secada*, que motivà el vot a la Mare de Déu de Lord de 1605 i del que n'hem parlat abans. A pesar de la pluja que aparegué després de les rogatives, els preus ens demostren que la collita d'aquell any degué ser dramàticament migrada. Aquell mateix any, el matrimoni Menaut propietari de la casa del Cavall, es veié obligat a demanar en préstec 12 quarteres de blat a un pagès de Timoneda³⁵.

Si com acabem de veure, l'any 1605 destacà per una forta secada, el 1590 passà ben el contrari, però amb conseqüències sobre l'agricultura, desastroses en ambdós casos. Ens ho confirma un registre³⁶ de 1589 en *el llibre manual*, pel qual sabem que Candia Tarrés lloga per tres anys un tros de terra “...*que afronta amb la boiga den Riart y amb una boiga que ha tret lo Pere Puit y al capdamunt afronta amb un moruny...*” El preu de l'arrendament és de 10 punyeres de blat, és a dir, poc més d'una quartera amb un valor aproximadament d'una lliura. És un preu baix perquè el tros de terra objecte del pacte no és encara terra de conreu sinó bosc que es vol artigar. Un any més tard, es produeix un altre registre³⁷ pel qual, atès que: “...*a causa de la pluja y mal temps lo boiga no fes poguda traure ni traure fruyts...*”, la propietària accedeix a allargar per tres anys més el període de l'arrendament, cobrant ara dos sesters de blat, aproximadament el doble que abans.

A part de la climatologia, també la successió en la propietat del mas podia afectar la seva trajectòria econòmica. És el cas del Cavall, mas que a finals del segle XVI sembla entrar en una fase de replegament. Ja el 1577 el propietari Joan Cavall vengué a carta de gràcia el mas contigu de Castelló, en una operació que

es fa segurament per obtenir liquiditat. Més endavant, Joan Cavall morí sense fills. L'heretat passà a la filla gran, Esperança, que es casà amb Miquel Menaut, el qual entrà a la casa. Però lluny de treballar les terres directament (potser per incapacitat de fer-ho, a manca d'un hereu regint l'heretat) el matrimoni signà el 1594 un pacte d'arrendament³⁸ per tres anys amb Pejoan Plana, pel qual li deixen “*totes les terres de la eretat del Cavall...*” repartint per meitats els fruits i les càrregues i deixant la gestió productiva de totes les terres a l'arrendatari, el qual a més s'instal·larà a la pròpia casa del Cavall compartint-la amb el matrimoni propietari.

La minuciositat del document ens assabenta que en Plana utilitzarà “*lo calaix sobirà*”, és a dir, la sala del pis superior, en la qual “...*dit Plana se aige fer adobar a ses costes y despeses dit calaix ho salla y que puge fer una cambra en dita sala, de fusta sense siment, y una ximenesa...*” El contracte no arribà al termini previst i es cancel·là el febrer de 1596, però un any després, el matrimoni en signarà un altre per tres anys més amb Marc Tarrés, en aquest cas detallant amb més precisió les obligacions de l'arrendatari en relació al conreu de la vinya, cosa indicativa que aquí residí el problema que portà a cancel·lar el primer contracte. Però aquest no fou l'únic arrendament que pactà el matrimoni propietari del Cavall. El 1597 deixaren a Pere Tarrés, *un tros de terra nomenat lo artich den riu* (segurament una boiga) per quatre anys i un preu de quatre quarteres de blat que han rebut anticipadament. El mateix any vengueren a Pere Capdevila *les herbes de les singlades* per sis anys a un preu de 4 lliures l'any, reconeixent però que ja han rebut també 16 lliures anticipadament. Aquest contracte el renovaren “...*per assocorrer algunes nostres necessitats...*” l'any 1601, allargant-lo 9 anys més, però ara a un preu més baix: 3 lliures i mitja a l'any.

Que n'és de llunyana aquesta situació econòmicament defensiva, de la magnificència de seixanta anys abans, quan Joan Cavall sufragà el retaule de Sant Pere, i a l'àtic hi feu afegir amb orgull, l'escut

34 El coeficient de correlació entre ambdues sèries de preus és alt: 0,86.

35 AMSLL. Llibre Manual, p. 131

36 AMSLL. Llibre Manual, p. 44

37 AMSLL. Llibre Manual, p. 46

38 AMSLL. Llibre Manual, p. 157-159

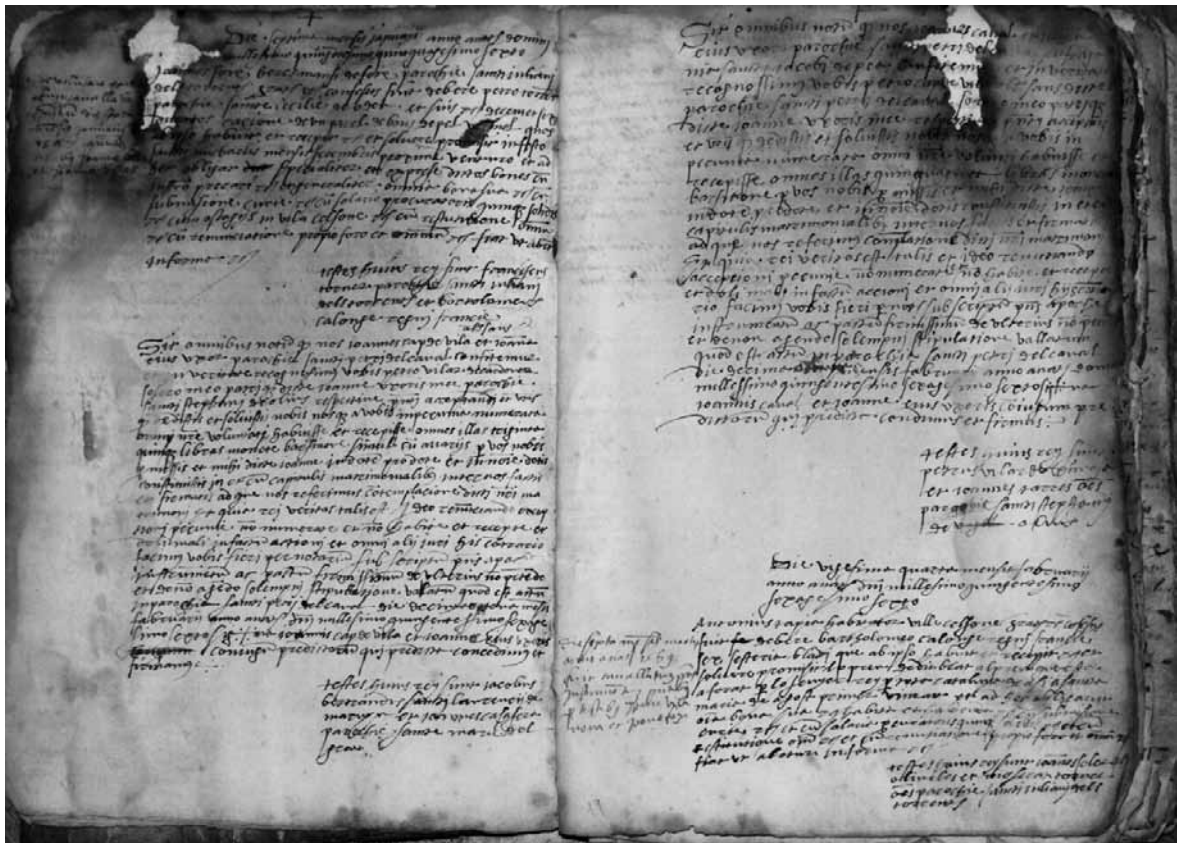
heràldic de la família: un camp de gules amb un cavall d'argent... !

Conclusió

La documentació examinada tot i aportar-nos notícies de fets històrics significatius, ens ha possibilitat fer un tall en el temps (1570-1625) i observar el que succeïa en el terme parroquial dels Torrents. El que hi hem vist no té res d'extraordinari, són els fets quotidians dels habitants de l'època, i encara dels que han deixat algun rastre documentat, senyal que els seus actes tenien alguna transcendència per tercers. Molts altres ni a això arribaven. Però les devocions, les collites, les exèquies, les herències, els casaments, els conflictes, els preus... que hem vist registrats als documents, ens assabenten d'un territori ple de

moviment, d'activitat i de vida, en contrast amb el seu silenci i solitud actual.

Per la seva possible incidència en la història local de Sant Llorenç de Morunys, voldríem recordar les dades aportades sobre els Còdol i una almoïna fundada per aquest llinatge, com origen de la senyoria dels Torrents, la qual fins el 1633 ostentà la universitat de la vila. Alguna informació sobre les esglesioles dels masos –en concret, Serraclara i la seva devoció a sant Salvador– ens era fins ara desconeguda, a l'igual que l'advocació local de la verge dels Torrents. Finalment, el testament del comandatari del retaule del Cavall, ens ha permès conèixer algunes dades sobre la seva persona i el context en què es movia l'heretat en aquell moment.

Libre "Manual de capitols, testaments i altres actes" 1564-1612 (AMSL), un dels documents que han servit de base al present treball